

СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПРЕДИКАТІВ ЗНАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено аналізу лексико-семантичних груп дієслів із семою знання в англійській, українській та російській мовах; проаналізовано способи дослідження предикатів знання щодо складу семантичного поля; визначено семантичні параметри згаданої групи предикатів у порівнюваних мовах.

Ключові слова: предикати знання, ментальні предикати, лексико-семантичне поле, семантичні параметри.

Лексико-семантичне поле вербативів знання ще не було об'єктом спеціального порівняльного і зіставного аналізів на матеріалі англійської, української та російської мов. Хоча сучасна мовознавча наука налічує цілу низку розвідок, присвячених описові окремих лексико-семантичних груп дієслів із семою знання, однак виконані вони здебільшого на матеріалі російської та англійської мов [7; 8; 10; 12; 13; 14].

У лінгвістиці відомо два способи дослідження складу семантичного поля: індуктивний (семасіологічний принцип, методика ідентифікації) та дедуктивний (ономасіологічний критерій, методика специфікації). Ідентифікаційний підхід репрезентує напрям таксономії лексичних одиниць від лексикографічних дефініцій конкретних семем до їхнього узагальнення та виокремлення ядра, натомість методика специфікації полягає у зворотному русі диференціації: від певного поняття до його мовних актуалізаторів. Використання ономасіологічного критерію виправдане щодо застосування у сфері типології словесних об'єднань із предикативною семантикою, адже аналіз лінгвістичного матеріалу від понять до мови відповідає природному процесові мовної об'єктивації думки для вираження того чи того поняття або фрагмента дійсності [5, с. 8]. Зважаючи на це, виокремлення континууму предикатів знання здійснено з орієнтацією на дедуктивний критерій типології вербативних угруповань, тобто поетапного переходу від концептуальної сутності поля до значення його окремих конститuentів, якими є лексико-семантичні групи і їхні складники.

Архісема «знати» є ядром лексико-семантичного поля предикатів знання, яка корелює з поняттям отримання знань, інформації, відомостей чи знайомства з кимось або чимось, що є результатом мисленнєвого узагальнення відомостей. Зазначені предикати є частиною семан-

тичного поля психічної діяльності, що засвідчує тісний взаємозв'язок дійсності, свідомості й мови. Людська свідомість виокремлює, абстрагує й актуалізує в компонентах значення лінгвістично релевантні елементи позначуваної ситуації, під якими розуміють «дискретно виділювані під час її сприйняття предмети, процеси та їхні ознаки» [6, с. 80]. Архісема знання виконує функцію субкатегоризації вербативного простору, ідентифікує семантично співвідносні слова, відбирає їх, організовує і таким чином формує поле предикатів знання, окреслюючи його межі.

До предикатів знання зараховуємо ментальні предикати (*знати, відати, думати, гадати, уявляти, вважати, вірити, розуміти, тямити, пам'ятати, помічати* (укр.); *знать, ведать, думать, считать, полагать, представлять, верить, понимать, помнить, замечать* (рос.); *to know, to think, to imagine, to believe, to understand, to remember, to notice* (англ.)). У мовознавчій літературі їх кваліфікують як стативи [3, с. 25]. Зазвичай такі предикати не поєднуються з прислівниками, що функціонують на позначення способу протікання предикативного денотата в часі, хоча взаємодіють із виразами на зразок *з радістю, з болем, з гіркотою / з гіркістю*, які позначають сформоване судження або спізнане відчуття, напр.: *Олесь з радістю думав, що червоногвардійці ставляться до нього не байдуже, а зі злістю* (Валер'ян Підмогильний); *На згаріці своєї буди, свого, як він [Володько] назвав, куреня, стояв довго і з болем у серці міркував над тим, як помститися над нахабними нападниками* (Улас Самчук); *Усі сміються з нього, як з дурня, а йому байдуже, – з гіркотою думала Уляна про свого чоловіка* (Григор Тютюнник); *Не загоравшее никогда лицо стало маленьким, было теперь лимонного цвета с отблеском, словно натерто воском. Полковник с болью по-*

думал – *желчь?! (Иван Шмелёв)*. Щодо поєднання зазначених предикатів із прислівниками *добре, хорошо, well*, то унормованим є їхнє функціонування в таких сполученнях: *добре знати, добре уявляти, добре розуміти, добре тямити, добре пам'ятати* (укр.); *хорошо знать, хорошо представлять, хорошо понимают, хорошо помнят* (рос.); *to know well, to think well, to believe well, to understand well, to remember well*. Предикати *знати, думати, пам'ятати* (укр.); *знать, думать, помнить, замечать* (рос.); *to know, to think, to remember* (англ.) у зазначених виразах можуть поєднуватися з прислівниками *завжди* (укр.), *всегда* (рос.) та *always* (англ.) та зі сполуками з прийменниками *про* (укр.), *о* (рос.), *about / of* (англ.): *Я буду завжди думати про тебе* (Юрій Андрухович); *Нет, ты извини меня: я всегда думала о тебе, что ты гораздо умнее, а ты положительнейшим образом глупа...* (Николай Лесков); *God! Not that I've always knew of* (Jerome Salinger). В українській та російській мовах, на відміну від англійської, позиція сполук із прийменниками *о* (рос.), *про* (укр.) не фіксована.

Ментальні стативні предикати відрізняються від предикатів стану за певними ознаками: предикати *знаю, думаю, гадаю, уявляю, вважаю, вірю, розумію, тямлю, пам'ятаю* (укр.); *знаю, ведаю, думаю, считаю, полагаю, представляю, верю, понимаю, помню, замечаю* (рос.); *know, think, imagine, believe, understand, remember, notice* (англ.) не мають певної локалізації на часовій осі, але можливе їхнє поєднання зі словами *взагалі, вообщето, in general / generally*: *Взагалі я тебе розумію, але не зараз; Вообщето я тебе понимаю, но не сейчас; I understand you in general but not now*. Уживання предикатива зі словами *раніше, раньше, previously / before* вказує на те, що предикативний денотат не лише має місце на конкретному часовому відтинку, але й вказує на зміну в часі. Однак такі предикати не мають точної локалізації в певних часових рамках.

Зазначені предикати знання можуть поєднуватися з виразами *весь (цілий) день (рік, місяць); весь день (год, місяц); all day (year, month round)*, але така взаємодія можлива за умови зв'язку предикатів із певною подією, яка розгорталася протягом зазначеного часу: *Увесь той час* (тобто протягом того часу, коли відбувалася певна подія) *він знав, що вона приховує від нього правду* (дієслово недоконаного виду у функції присудка підрядної предикативної частини) або *Увесь той час він знав* (тобто під час виконання ним якоїсь дії, поки відбувалося щось), *що вона приховала від нього правду* (дієслово доконаного виду у функції присудка підрядного речення).

Як відомо, виокремлюють два основні типи дієслівних предикатів: «дії» та «стану» [2; 4] чи «процесу» та «стану» [11] і протиставляють їх або за віднесенням ситуації до динамічної чи статичної, або за лінією активності чи неактивності суб'єкта, або й за обома визначеними критеріями [4; 9]. Предикати дії морфологічно пов'язані з дієсловами, але не кожне дієслово можна кваліфікувати як предикат дії, адже дієслово можуть виражати дії, процеси, стани, тобто бути морфологічним засобом вираження предикатів дії, предикатів процесу, предикатів стану.

З-поміж предикатів дії виокремлюють дієслівні предикати розумової діяльності, які пов'язані з інтелектуальною сферою людського буття. Їх зараховуємо до предикатів знання на позначення володіння, отримання, передавання знань або володіння, отримання, передавання відомостей чи інформації: *аналізувати, вивчати, думати, гадати, досліджувати, тлумачити, учити* та ін. (укр.); *анализировать, учить кого-то, думать, считать, исследовать / испытывать, объяснять, учить что-то* тощо (рос.); *to analyse, to teach, to think, to inform somebody of something, to notify smb of smt, to study, to learn* (англ.). Зазначені предикати потребують у лівобічній позиції суб'єкта розумової діяльності. Цю позицію заповнюють здебільшого іменники – назви людей, напр.: *Вводячи нові побори, відмінюючи козацькі вольності, цар щоразу посилався на Переяславські статті... нахабно перебріхуючи їх та тлумачачи пункти на свій розсуд і вигоду* (Юрій Мушкетик); *Проанализировав корни древа зла, профессор перешел к стволу этого древа* (Григорій Климов); *Where you feel you will learn the nature of the basis on which you made your decision* (Isaac Asimov). Предикати знання, які вживають для передавання знань, відомостей чи інформації, крім суб'єктної синтаксеми, передбачають і позицію об'єкта й адресата мовлення, напр.: *Тобі по телефону передавав привіт секретар райпарткому Марков* (Михайло Стельмах); *...он [Фома] сообщил крестному свое наблюдение...* (Максим Горький); *Sullivan informs me that they (the horses) vary much less in the general form of their bodies and in the shape of their horns than English cattle* (Charles Darwin).

Предикати знання чуттєвого сприйняття, які покваліфіковано як ментальні предикати (*чути, почути, зачути, помічати* і под. (укр.); *слышать, услышать, замечать* тощо (рос.); *to hear, to notice* (англ.)), перебувають на периферії предикатів дії. До таких предикатів зараховуємо цей клас, зважаючи на їхній валентний потенціал. Окрім лівобічної суб'єктної позиції, вони відкривають дві правобічні – облігативну об'єктну та факультативну інструментальну, напр.: *На власні вуха він почув гучний крик*.

Предикати мовленнєво-мисленнєвої дії, а саме: *інформувати, тлумачити, розглядати* тощо (укр.); *информировать, растолковывать, рассматривать* і под. (рос.); *to explain, to scrutinize, to scan* та ін. (англ.) так само належать до динамічних предикатів.

Предикати знання визначають як неактивні дієслова, що «лише називають ситуацію і не позначають за своєю семантикою не тільки активної дії, а й... динаміки дії, притаманної як дієсловам активної дії, так і, меншою мірою, неактивним дієсловам» [1]. Саме їх зараховують до реляційних дієслів, які мають статичний, неактивний характер значення. Серед предикатів

знання це: *знати, відати* (укр.); *знать, ведать* (рос.); *to know, to see* (англ.) у значенні «мати відомості», «володіти знаннями»; *думати, думать, think* (що й про що); *мислити, мыслить, think* (про щось і без додатка); *вважати (уважати), считати, think, analyse* (робити якийсь висновок); *признавати, признавать, to identify, to spot* (когось або щось); *розуміти, разуметь, to understand* (осягати сенс чогось); *помислити, помышлять, think, dream* (про кого або що) у значенні «думати», «пам'ятати», «тримати в пам'яті, думках», «не забувати»; *вірити, верить, to believe* у значенні «бути впевненим, переконаним у чомусь».

Список літератури

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова / Н. С. Авилова ; АН СССР, Ин-т рус. яз. ; [отв. ред. С. Г. Бархударов]. – М. : Наука, 1976. – 328 с.
2. Бархударов Л. С. Грамматика английского языка : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг ; ред. А. В. Гуляев. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1960. – 422 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; [пер. с фр. Ю. Н. Караулова, В. П. Мурат, И. В. Барышевой, И. Н. Мельниковой ; под ред., с вступ. статьей и комментарием Ю. С. Степанова]. – М. : Прогресс, 1974. – 488 с. – (Языковеды мира).
4. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка : [учеб. для студ. ин-тов и фак. иностр. яз.] / М. Я. Блох. – 3-е изд., испр. – М. : Высшая шк., 2000. – 381 с.
5. Гайсина Р. М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения : [монография] / Р. М. Гайсина ; [науч. ред. Л. М. Васильев]. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – 196 с.
6. Гак В. Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В. Г. Гак // Семантическая структура слова / отв. ред. А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1971. – С. 78–93.
7. Зализняк А. А. Считать и думать : два вида мнения / А. А. Зализняк // Логический анализ языка : Культурные концепты / Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко и др. – М. : Наука, 1991. – С. 187–194.
8. Логический анализ языка. Знание и мнение : [сб. ст.] / АН СССР, Ин-т языкознания ; [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Наука, 1988. – 125, [2] с.
9. Маслов Ю. С. Универсальные семантические компоненты в содержании грамматической категории совершенного / несовершенного вида / Ю. С. Маслов // Советское славяноведение. – 1973. – № 4. – С. 74–78.
10. Семантические типы предикатов / [под ред. О. Н. Селиверстовой]. – М. : Наука, 1982. – 365 с.
11. Anderson J. M. The Grammar of Case : Towards a Localistic Theory / J. M. Anderson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1976. – 254 p.
12. Ayer A. J. The Problem of Knowledge / A. J. Ayer. – London : MacMillan, 1956. – 276 p.
13. Wierzbicka A. Semantic Primitives / A. Wierzbicka. – Frankfurt / M. : Athenäum Verlag, 1972. – 255 p. – (Linguistische Forschungen, Bd. 22).
14. Wilson J. Cook. The Relation of Knowing to Thinking / J. Cook Wilson // Knowledge and Belief / [ed. by A. Philips Griffiths]. – Oxford : Oxford University Press, 1968. – P. 16–27.

O. Bogovyk

SEMANTICAL PARAMETERS OF KNOWLEDGE PREDICATES IN ENGLISH, UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

This article denotes the description of lexical-semantic groups of verbs with the seme knowledge in English, Ukrainian and Russian languages. This article analyses the methods of investigation which relate to the composition of the semantic field of knowledge predicates. An attempt was made to define semantic options of this group of predicates in compared languages.

Keywords: knowledge predicates, mental predicates, lexical-semantic field, semantic characteristics.

Матеріал надійшов 21.08.2012